

7. Меркулов И. П. Эпистемология (когнитивно-эволюционный подход) / И. П. Меркулов / РАН, Ин-т философии. — Т. 2. — СПб. : Изд-во РХГА, 2006. — 416 с.
8. Попов С. Л. Грамматические варианты в русском языке: когнитивно-эволюционный аспект: Дис. ... докт. филол. наук / С. Л. Попов. — Харьков, 2015. — 453 с.
9. Попов С. Л. Когнитивные основания эволюции форм русского синтаксического согласования: Монография / С. Л. Попов. — Харьков: НТМТ, 2013. — 150 с.
10. Теория развития: Дифференционно-интеграционная парадигма / [сост. Н. И. Чуприкова]. — М. : Языки славянских культур, 2009. — 224 с., ил. — (Разумное поведение и язык. Language and Reasoning).
11. Тульчинский Г. Л. Возможное как сущее / Г. Л. Тульчинский // Эпштейн М. Н. Философия возможного. — СПб. : Алетей, 2001. — (Тела мысли). — С. 7–21.
12. Эпштейн М. Н. О творческом потенциале русского языка. Грамматика переходности и транзитивное общество / М. Н. Эпштейн // Знамя. — 2007. — № 3. — Режим доступа : <http://magazines.russ.ru/znamia/2007/3/ep18.html>.
13. Эпштейн М. Н. От знания — к творчеству. Как гуманитарные науки могут изменять мир / М. Н. Эпштейн. — М.; СПб.: Центр гуманитарных инициатив, 2016. — 480 с. — (Серия Humanitas).
14. Эпштейн М. Н. Философия возможного / М. Н. Эпштейн. — СПб. : Алетей, 2001. — 334 с. — (Тела мысли).

УДК 398 = 161.2:811.161.2'38

Р. Л. Сердега

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Про зв'язок лінгвофольклористики з різними науковими дисциплінами

Сердега Р. Л. Про зв'язок лінгвофольклористики з різними науковими дисциплінами. У статті йдеться про відносно нову в україністиці галузь філологічного знання. Ця галузь вивчає мову фольклору. Завдяки влучно запропонованому О. Т. Хроленком термінові, її назвали лінгвофольклористикою. В статті ми намагаємося окреслити зв'язки лінгвофольклористики з різними науковими і навчальними дисциплінами (філологічними, суспільствознавчими і навіть природознавчими), наголошуємо на її міждисциплінарному статусі. Подальші перспективи нашого дослідження вбачаємо в підготовці навчального видання, яке б окреслило специфіку лінгвофольклористики як наукової та навчальної дисципліни і продемонструвало її зв'язки з різними галузями знання.

Ключові слова: лінгвофольклористика, гуманітарні науки, лінгвістика, мовознавчі науки, фольклористика, літературознавство, суспільствознавчі науки, історія народу, природознавчі науки.

Сердега Р. Л. О связи лингвофольклористики с разными научными дисциплинами. В статье речь идёт об относительно новой в украинистике отрасли филологического знания. Эта отрасль изучает язык фольклора. Благодаря метко предложенному А. Т. Хроленко термину, её назвали лингвофольклористикой. В статье мы пытаемся обрисовать связи лингвофольклористики с различными научными и учебными дисциплинами (филологическими, обществоведческими и даже естественнонаучными), подчеркиваем её междисциплинарный статус. Дальнейшие перспективы нашего исследования видим в подготовке учебного издания, которое б подчеркнуло специфику лингвофольклористики как научной и учебной дисциплины и продемонстрировало её связи с разными отраслями знания.

Ключевые слова: лингвофольклористика, гуманитарные науки, лингвистика, языковедческие науки, фольклористика, литературоведение, обществоведческие науки, история народа, естественные науки.

Serdega R. L. The Communication of a Folklore Linguistics with Different Scientific Disciplines. In this article we are talking about new studies in the linguistic industry knowledge. This branch of science is studying the folklore language. Due to the proposed A. T. Khrolenko term, it was called folklore linguistics. In the article we try to describe the communication of folklore linguistics with different scientific and educational disciplines (philology, social science and even natural science), emphasize its interdisciplinary status. The future prospects of our research we see in the preparation of academic publications. This publication will outline the specifics folklore linguistics as a scientific and academic discipline. It will show its relationship with different branches of knowledge.

Keywords: folklore linguistics, humanities, linguistics, linguistic sciences, folklore studies, literary studies, science of society, history of the people, natural sciences.

Сьогодні ми спостерігаємо як виділяється в окрему самостійну дослідницьку галузь і навчальну дисципліну лінгвістичний аспект дослідження фольклорних текстів. Відповідна наукова галузь, завдяки запропонованому О. Т. Хроленком термінові, була названа лінгвофольклористикою. В 1974 р. вийшли дві його публікації. Одна в збірнику наукових праць кафедри російської мови Курського державного педінституту — «Проблеми

лінгвофольклористики: К вопросу о комплексном подходе к изучению языка фольклора” [4], друга — «Что такое лингвофольклористика?» — в науково-популярному журналі «Русская речь» [5].

В Україні лінгвофольклористика поки що офіційно не включена до переліку спеціальностей, за якими проводиться захист дисертацій на здобуття наукових ступенів кандидата наук і доктора наук, присудження наукових ступенів і присвоєння вчених звань, хоча є спеціальність 10.01.07 — Фольклористика. Також у вищих

навчальних закладах України ще не готують фахівців із цієї галузі знання, проте поступово в українських вишах з'являються спецкурси з лінгвофольклористики. Наприклад, доцент Київського національного університету імені Т. Шевченка Ю. Б. Дядищева-Росовецька викладає спецкурс «Лінгвофольклористика як комплекс мовознавчих і дидактичних проблем», «Лінгвофольклористика як дискурс сучасного гуманітарного знання». У Харківському національному університеті імені В. Н. Каразіна читається спецкурс «Лінгвофольклористика в системі гуманітарного і філологічного знання». Введення до навчальних планів цієї дисципліни потребує з'ясування місця та окреслення її зв'язків з іншими галузями знання.

Те, що лінгвофольклористика, — самостійна наукова дисципліна це на сьогодні уже загально визнаний факт. Щоправда, ще нечітко окреслені її межі та місце серед інших наук. Так, наприклад, О. Т. Хроленко зазначає, що лінгвофольклористика є органічною частиною етнолінгвістики, але не підміняє її, оскільки фольклор і його мова лише частково цікавлять етнолінгвістів [3:23]. Зауважимо, що між етнолінгвістичним і лінгвофольклористичним вивченням фольклорних текстів є певна різниця. Якщо завданням є дослідження того, як народний менталітет відображений у мовних стереотипах, то фольклор, поряд з етнографічними даними, є джерелом і матеріалом опису, виконаного в рамках етнолінгвістики. Якщо ж завданням є опис мови фольклору, структури фольклорного тексту, фольклорної картини світу, то можна говорити про лінгвофольклористичний підхід вивчення фактів усної народної словесності.

В україністиці чи не на одне з найперших визначень лінгвофольклористики натрапляємо в словнику термінів М. П. Вовк. На її думку, це «напрямок фольклористики, предметом дослідження якого є мова фольклору як одного з джерел творення та розвитку літературної мови; робота над укладанням словників мови усної словесності» [2:10]. Щоправда, таке визначення швидше вказує на потужний лінгвістичний струмінь дисципліни, ніж на фольклористичний. Стрижневими в цій дефініції є «мова фольклору», «джерело творення й розвитку літературної мови», «словники мови усної словесності». На цьому фоні ключове сполучення «напрямок фольклористики» виглядає дещо штучним. Якби йшлося про жанрову специфіку, джерело літератури, художні засоби усної народної словесності, то тоді можливо, але наведене переконує нас більше в тому, що це радше напрямок лінгвістичний, ніж фольклористичний. Однак лінгвофольклористика поєднує в собі методи обох згадуваних галузей. Тому, очевидно, слід говорити про міждисциплінарний статус цієї наукової дисципліни. Саме такий акцент робить зокрема Т. П. Беценко. Лінгвофольклористика, на її думку, це «міждисциплінарна галузь гуманітарної

(філологічної) науки, що вивчає різноманітні особливості мовноструктурної, мовностилістичної, художньо-образної організації текстів усної народної творчості; закономірності фольклорного стилетворення; мовностильову структуру фольклорного різновиду художньої творчості як колективної естетичної інтелектуальної діяльності етномовців» [1:43].

Лінгвофольклористика — наукова і навчальна дисципліна, яка має тісні зв'язки з різними гуманітарними науками, в першу чергу філологічними і суспільствознавчими. Тісно пов'язана зокрема лінгвофольклористика із літературознавством (наукою, яка досліджує художню літературу і становить собою систему наукового знання про мистецтво слова). Саме слово є першоелементом художньої літератури, а воно має як смислове (семантичне) наповнення, так і естетичне; не тільки повідомляє щось розумові, але й, звертаючи нашу увагу на себе, впливає на почуття та емоції людини своєю образністю, незвичністю, неповторністю, звуковою організацією, ритмом. Лінгвофольклористику цікавить смислове й емоційно-оцінне наповнення лексем, уживаних у текстах усної народної творчості. Отже, обидві дисципліни, кожна по-своєму, вивчають явища словесності. Літературознавство — переважно факти художньої професійної літератури, а лінгвофольклористика — вербальні засоби фольклору. Крім того, література виросла з фольклору, традиції усної народнопоетичної творчості сягають глибини віків, вони давніші за професійну літературу, яка ввібрала в себе багатство її рис. Літературознавця може цікавити зокрема вплив засобів фольклору на формування творчості певного професійного письменника. Взаємовплив і взаємозв'язки фольклору та літератури складні й різноманітні. Численні приклади такого взаємовпливу фольклорно-літературних зв'язків є важливою проблемою вивчення як для літературознавства, так і для фольклористики. Переплетення фольклору з літературою вимагає при аналізі як цих явищ загалом, так і конкретних окремих рис поєднання елементів літературознавчих та фольклористських методів дослідження. Літературознавчий аналіз може встановити, описати явище чи закономірність у фольклорі, його поетиці, але не спроможний їх пояснити.

Щоб дослідити усну народну творчість в усій її розмаїтості, створили окрему спеціальну науку фольклористику. Виникненню фольклористики як науки передувало багатовіковий досвід збирання (записування) фольклорних текстів та їх оброблення у творчості письменників, режисерів, композиторів. Залежно від наукових уявлень про предмет фольклористики змінювалися її межі та місце серед інших наук. Вона почала формуватися з початку XIX ст. На ранніх етапах становлення фольклористика визначалася то як галузь етнографії, то як розділ літературознавства чи

музикознавства. Її розглядали і як допоміжну дисципліну інших наук, наприклад, історії культури та соціології. В узагальненому розумінні ми можемо стверджувати, що фольклористика в галузі вивчення специфіки фольклору, його поетики в своїх описувальних елементах є наукою літературознавчою, але сьогодні вона є науковою самостійною наукою, зі своєю структурою і своїми методами дослідження. Зараз на теренах колишнього СРСР фольклористику вивчають у курсі філології, а в Західній Європі, США — як складову етнографії. Сьогодні фольклористика — це наука, що вивчає закономірності та особливості розвитку фольклору, характер і природу, сутність, тематику народнопоетичної творчості, її специфіку та спільні риси з іншими видами мистецтва; особливості побутування та функціонування текстів усної словесності на різних етапах розвитку, жанрову систему і поетику. Зв'язок же лінгвофольклористики з фольклористикою є очевидним уже з самої назви цієї наукової і навчальної дисципліни. Вищезазначені галузі наукового знання досліджують усну народну творчість. Звичайно, кожна по-своєму. Фольклористику цікавить система жанрів народної художньої словесності, тематика творів фольклору, особливості поетики. Лінгвофольклористика вивчає різноманітні особливості мовноструктурної, мовностилістичної, художньо-образної організації текстів усної народної творчості; закономірності фольклорного стилетворення; мовностильову структуру фольклорного різновиду художньої творчості як колективної естетичної інтелектуальної діяльності етномовців. Її цікавить більше мовний бік фольклорних текстів. Звичайно, й фольклористика має дотичність до словесних явищ усної народної творчості, побіжно вивчає їх, бо будь-які художньо-образні засоби створюються за допомогою слова. Отже, її в першу чергу цікавить слово як образотворчий художній засіб, проте, очевидно, її меншою мірою цікавить смисловий (семантичний) бік фольклорного слова, в який заглиблюється лінгвофольклористика. Але, очевидно, цю відносно нову галузь наукового знання не варто розглядати тільки як таку, що займається вивченням мови фольклорних текстів. Лінгвофольклористичні студії повинні охоплювати весь арсенал мовних одиниць, використовуваних для називання реалій народного побуту, народних звичаїв, обрядів, повір'їв тощо.

Пов'язана лінгвофольклористика і з лінгвістикою, яку цікавить людська мова загалом. Згадувана ж дисципліна теж вивчає мову, але частково, лише різноманітні мовні особливості текстів усної народної творчості. Крім того, більшою чи меншою мірою лінгвофольклористика пов'язана з цілим рядом наук: мовознавчого плану — історією мови, діалектологією, стилістикою, лексикографією, лінгвокультурологією, етнолінгвістикою. Історія мови — це наука, що вивчає походження, становлення, основні тенденції

історичного розвитку української мови. Комплексно вивчити шляхи формування мови народу — означає дослідити лексичний, фонетичний і граматичний матеріал, який свідчить про зміни, що відбулися в мові на певних етапах її становлення. Мова ж фольклору, особливо на стадії зародження так званої нової української літературної мови, суттєво впливала на формування і розвиток усної і писемної мовної практики українського народу. Факти усної народної творчості, разом із надбаннями археології, етнографії є тими даними, що допомагають реконструювати стан розвитку мови у певний часовий період.

Фольклорні твори (пісня, казка та ін.) — це відносно чіткий фактор регіональної належності. Отже, лінгвофольклористика пов'язана з діалектологією, оскільки тексти усної народної творчості так чи інакше є зразками різних територіально-мовленнєвих утворень певної національної мови. Вивчення ж діалектів на базі пісенного фольклору дає інформацію про стійкі вирази та фонетичні відмінності й т. ін. Крім того, фольклорні тексти спричинюють виникнення великої кількості питань проблемного характеру, кожне з яких може стати окремим напрямом наукового пошуку. Таким напрямком, зокрема, може бути фольклорна діалектологія.

Об'єктом лінгвофольклористики є вербальна складова фольклору (передусім фольклорний текст), вивченням якої займається і стилістика (розділ мовознавства, що вивчає функційно-стильові засоби мови та їхнє застосування з погляду норм, їхніх варіантів і відхилень). Основний предмет вивчення вищезазначеної дисципліни — стиль в усіх мовознавчих значеннях цього терміна (індивідуальна манера виконання мовленнєвих актів, функціональний стиль мовлення, стиль мови і т. ін.). Стилістика також досліджує еволюцію стилів у зв'язку з історією літературної мови, мову художнього твору в її еволюції, експресивні засоби мови, фігури та тропи. Предметом же лінгвофольклористики є вивчення й опис мови фольклору, зокрема експресивних та емоційно-оцінних словесних засобів уснонародного тексту.

Тісно пов'язана описувана галузь наукового знання і з лексикографією. Фольклорне слово може і має бути об'єктом словникарства. Хоча в Україні ще відсутні словники мови усної народної творчості, але фольклорна лексикографія є одним із пріоритетних напрямків лінгвофольклористики. Створення словників мови фольклору має стати одним із головних практичних завдань цієї галузі знання.

Тісно переплітається лінгвофольклористика з лінгвокультурологією та етнолінгвістикою. Тому що вона вивчає мовні факти, пов'язані як з культурою народу, так і народною (етнічною) дійсністю, засвідченою у різних формах українського фольклору. Відповідно мова

фольклору, мова народної творчості — доволі складні та неоднозначні поняття (наприклад, мова народної пісні і мова народної весільної обрядовості постають різними фактами національної дійсності, через те потребують різних підходів у дослідженні).

Можна опосередковано говорити і про зв'язки лінгвофольклористики з історією народу. Фольклор — явище історичне, тому вимагає стадіального вивчення з урахуванням історичних факторів, рис та подій кожної конкретної епохи. Завдання дослідження усної народної творчості полягає також у тому, щоб виявити, як нові історичні умови чи їх зміна впливають на фольклор, що саме зумовлює появу нових жанрів, а також у виявленні проблеми історичної відповідності фольклорних жанрів, зіставлення текстів з реальними подіями, історизм окремих творів. Крім того, фольклор часто сам може бути історичним джерелом.

Пов'язана лінгвофольклористика також із такими суспільствознавчими науками, як етнографія та етнологія. Так чи інакше побут народу, його культура, народні знання, світогляд, вірування, обряди, звичаї відбиваються і в текстах фольклору. Можна говорити і про зв'язок із соціологією, бо твори усної народної словесності певною мірою містять інформацію про життя

окремих верств населення, відбивають закони, за якими вони живуть. При бажанні можна віднайти навіть зв'язки не тільки з гуманітарними, а й природознавчими науками, наприклад, медициною, що безпосередньо відбивається в народних поглядах на лікувальні властивості рослин та інших елементів природи, народній вірі в цілющу дію слова, гідрометеорологією (народні прикмети передбачення погоди) і т. ін.

Отже, лінгвофольклористика — це філологічна за своєю суттю наука, що спрямована на фольклорні тексти, але вона не є ані окремим напрямом фольклористики, ані лінгвістики, бо використовує методи обох галузей знання. Це міждисциплінарна галузь, яка пов'язана з багатьма гуманітарними (в першу чергу філологічними) та іншими науками, оскільки елементи фольклорного тексту можуть бути об'єктом опису історії мови, діалектології, етнолінгвістики, стилістики, фольклористики, лінгвокультурології тощо. Подальші перспективи нашого дослідження вбачаємо в підготовці навчального видання, яке б окреслило специфіку лінгвофольклористики як наукової та навчальної дисципліни і продемонструвало її зв'язки з різними галузями знання.

Література

1. Беценко Т. Лінгвофольклористика в парадигмі сучасної філологічної науки / Тетяна Беценко // Образне слово Луганщини: матеріали XV Всеукр. наук.-практ. конф. ім. Віктора Ужченка (29 квітня 2016 р., Старобільськ). — Вип. 15.— Старобільськ: Вид-во ДЗ «ЛНУ імені Тараса Шевченка», 2016. — С. 41–52.
2. Вовк М. Фольклористика у класичних університетах України (XIX-початок XXI ст.): словник термінів / Мирослава Вовк. — К. : ІНУ НАПН України, 2014. — 63 с.
3. Хроленко А. Т. Введение в лингвофольклористику: учебн. пособие / А. Т. Хроленко. — М. : Флинта : Наука, 2010. — 210 с.
4. Хроленко А. Т. Проблемы лингвофольклористики: К вопросу о комплексном подходе к изучению языка фольклора / А. Т. Хроленко // Очерки по стилистике русского языка. — Вып. 1. — Курск, 1974. — С. 9–23.
5. Хроленко А. Т. Что такое лингвофольклористика? / А. Т. Хроленко // Русская речь. — 1974. — № 1. — С. 36–41.

УДК 811.161.2'276.12:821.161.2-5Шашкевич.08

М. І. Філон, С. Г. Бутко

Харківський національний університет імені В. Н. Каразіна

Інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича

Філон М. І., Бутко С. Г. Інтенційність українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича. У статті розглянуто деякі аспекти інтенційного оформлення українськомовних проповідей Маркіяна Шашкевича. Висвітлено складники мовного образу проповідника, схарактеризовано інтенційну поліфункціональність проповідницького слова отця Маркіяна, виявлено зв'язок мовної організації проповідей із деякими елементами національної мовної картини світу, особливостями світовідчуття та світобачення українців, проакцентовано специфіку мовної організації проповідей засобами народного слова в контексті реалізації настанов на релігійну комунікацію зі слухачем.

Ключові слова: Маркіян Шашкевич, народна мова, проповідь, слово, інтенція, комунікація, релігія.

Філон Н. И., Бутко С. Г. Интенционность украинскоязычных проповедей Маркиана Шашкевича. В статье рассмотрены некоторые аспекты интенционного оформления украинскоязычных проповедей Маркиана Шашкевича. Высветлены составляющие языкового образа проповедника, схарактеризована интенционная полифункциональность проповеднического слова отца Маркиана, выявлена связь языковой организации проповедей с некоторыми элементами национальной картины мира, особенностями мироощущения и мировоззрения украинцев, проакцентирована специфика языковой организации проповедей с помощью средств народного слова в контексте реализации установки на религиозную коммуникацию со слушателем.

Ключевые слова: Маркиан Шашкевич, народный язык, проповедь, слово, интенция, коммуникация, религия.